

Egy XVIII. századi Békés vármegyei kisnemes, Hrabovszky László olvasmányai. Hrabovszky László (†1786. február 4., Gyula¹) Trencsén megyei család sarja, felmenői 1565. július 12-én kaptak címeres nemeslevelet I. Miksától. Birtokukban volt az előnevet adó Hrabove, de Hrabovka is. A família tagjai jobbára megyei hivatalokat viseltek. Hrabovszky László és Paluska Julianna fia, az 1710 körül született László 1755. november 26-án bizonyította be nemesi származását a Békés vármegyei rendek előtt. A maga igazolására Trencsén megye 1743. szeptember 28-i bizonyoságlevelét mutatta fel. Hrabovszky László a Pamhakek-családba nősült be, három gyermeke született: Krisztina (†1796), Ágnes – aki Hrabovszky Péter kapitány felesége lett – és Antal. Antal fia, Ignác – Hrabovszky László unokája – 1796. szeptember 1-jén kért igazolást nemesi származásáról a békési rendektől.²

Hrabovszky László Esztergom vármegye főjegyzőjeként az ottani 1754. október 29-i restauráción az alispánságra jelöltette magát. A rendek akaratából azonban nem ő, hanem Grassalkovich Antal királyi személynök védence, Terstyánszky József lett az esztergomi alispán. Talán a tisztújításon őt ért kudarc is közrejátszott abban, hogy Hrabovszky 1755. július 28-án eladta esztergomi házát. Kapcsolata azonban nem szakadt meg a várossal, a családi szálak továbbra is ide kötöttek.³

Esztergomot maga mögött hagyva – már 1755-ben – Békés vármegyében telepedett le, ahol az 1755. október 21-i restauráción alispánnak választották meg. Ugyanis Khlosz Mátyás addigi alispán lemondásával új vicecomes kijelölése vált szükségessé. Bár Lábady Ádám, egykori Csongrád megyei alispán is pályázott a posztra, a rendek mégis Hrabovszky mellett döntöttek. Az alispáni teendőkön túl Frievais István oldalán Hrabovszky Lászlót küldték a rendek az 1764. évi országgyűlésre követnek. 1770-ben újabb megítiszteltetés érte: császári és királyi tanácsossá nevezték ki. 1781-ben – 25 év és 6 hónap lelkiismeretes szolgálat után – mondott le a békési alispánságról. Az 1781. június 18-i tisztépitőszéken Angyal József lett az utóda. Hrabovszkyt távozásra alkalmával a restauráción táblabíróvá választották. A közigazgatási pályának búcsút intve, őt évvel később halt meg.⁴

Hrabovszky alispán a XVIII. századi gyulai világi katolikus értelmiség szellemi nivóját magasan felülreprezentálta. A Békés vármegye újkori újjászervezése idején uralkodó állapotok ugyanis

¹ A Hrabovszky László életére, hivatali működésére vonatkozó itteni, és minden további adalék forrása: HÉJJA Julianna Erika: Békés vármegye archontológiája. Főispánok és alispánok, 1715-1950. Kézirat. Gyula, 2001. passim.

² A Hrabovszky család egy másik ágából származó fiú, Antal (*1758) – Hrabovszky János és Szeghy Krisztina fia – 1805. dec. 13-án hirdette ki nemességét Békés vármegyében. Hrabovszky Krisztina 1796. jan. 28-án 65 évesen hunyt el Gyulán. HÉJJA, 2001. passim.

³ Még 1766-ban is állandó érintkezésben állt a rokonsággal, ebben az évben Pamhakek Mihály, Esztergom vármegye aljegyzője 500 forintot hagyományozott László lányainak a kiházásítására. HÉJJA, 2001. passim.

⁴ Hrabovszky László neve évtizedek múlva is jól csengett a vármegyében. Antal fia után árván maradt unokái – Ignác, Terézia, Antónia – sorsát a vármegye közönsége egyengette. Ignác sokat köszönhetett kiérdemesült nagypapjának. 1795-ben az egy éve megürült esküdti állást töltötték be vele, 1796-ban Krassó vármegyébe költözött, ahol hasonlóan esküdt lett. 1799-ben újból feltűnt Békésben, ez év április 1-jén Lovász Zsigmond cancellistává nevezte ki. 1800-ban, az insurrectio idején gyalogos alhadnagyból főhadnaggyá léptették elő. Ignác lánytestvéreiről, Teréziáról és Antóniáról is gondoskodott Békés vármegye. Gondviselőt rendeltek melléjük, egyiküket pedig felvetették a Zbiskó-alapítványba, aki így a kassai apácák kolostorában nevelkedhetett. Az árvák mellé rendelt első tutor Vida Imre volt, aki 1799. júl. 10-én mondott le, megbízatását Kornely Ambrus kétegyházi uradalmi ügyész vette át. 1805-ben Antónia kikerült a gyámság alól, mivel Szombathelyi József felesége lett. 1814-ben Hrabovszky Ignác és Szombathelyi József készítette el a Terézia halála folytán a szükséges számadást. HÉJJA, 2001. passim.

a megyei tisztviselői gárda második-harmadik generációja vonatkozásában is megállták a helyüket, még a XVIII. század közepén is. 1715-ben – mivel a helybeliek között tanult, nemes ember nem akadt –, a tisztkart idegenekből kellett megalakítani. Az első hivatalnokok Bihar vármegyéből kerültek ki, utóbb a tisztkar összetétele – származási helyét tekintve – a felső-magyarországi vármegyék nemeseivel egészült ki. Főképpen Pozsony, Nyitra, Trencsén megye adott sok tisztviselőt Békésnek.

A Hrabovszky László halála utáni napokban felvett inventarium (Gyula, 1786. február 9–10.) 118 tételben sorakoztatta fel az egykori alispán vagyontárgyait: ruhaneműket, ékszereket, a lakószobák, ebédlő, cselédlakások, konyha, kamra, pince, padlás, istálló, szekérszín felszerelési tárgyait. A férfiszobában fellelt ingóságok között a 29. pontban szerepelt „Puha fábull készült egy Bibliotheca, vagyis Könvtartó, Armáriu[m], mellyben lévő, és 106. darabbal álló külömbféle Könyvek ezen rendel specificáltanak.” Az értéktárgyakat pusztán összeírták, árukat nem becslétték fel, ami a könyvek esetén sem volt másként. A könyvjegyzék elsődlegesen jogi érdeklődésről árulkodik: jogi- és államelméleti munkák, a *Corpus Iuris* több kötete mellett országgyűlési irományok és dekrétumok alkották a könyvtár magját. A lajstrom 43. tételére – *Articuli Diaetales Anni 1765-a* – minden bizonnyal országgyűlési követként tett szert Hrabovszky. A Huszty István-féle *Iurisprudentia practica* 1745. évi első budai kiadása volt meg a Hrabovszky-könyvtárban. A munka – Szegedi János *Rubricae*-jéhez hasonlóan – három kötetben hagyta el a nyomdát, de az inventarium egyik esetben sem ad felvilágosítást arról, hogy mindhárom darab a bibliotéka részét képezte-e. Ráby Sámuel ferences szerzetes spanyolból latinra fordított *Tractatus*áról viszont kiderült, hogy annak 1753. évi budai kiadása került be a könyvtárba.

Mint gyakorló közigazgatási szakember Hrabovszky témába vágó műveket is olvasott, munkáját többek között formulariumok segítették. Szívesen elmélyült a történelem tanulmányozásában, kiváltképp a magyar múlt vonzotta, amit Antonius Bonfini (1427–1503) és Istvánffy Miklós (1538–1615) feldolgozásában is forgathatott. Marcin Kromer (1512–1589) lengyel történész, teológus tolmácsolásában a *Status Poloniae*-t olvasta. A vallási-egyházi irodalom markáns jelenléte mellett egyetemes történeti és filozófiai tárgyú könyvei szintén voltak Hrabovszky Lászlónak. Az elmaradhatatlan Biblián kívül – ami latinul és magyarul is rendelkezésre állt – ájtatossági és egyháztörténeti munkák, szentek élete, bibliamagyarázatok és zsinati határozatok gyűjteményes kiadása is a Hrabovszky-könyvtár részét képezte. Szembetűnő az ókori klasszikus szerzők – Cicero, Seneca, Aesopus, Cassiodorus, Hieronymus, Lactantius, Livius – írásainak a megléte a 106 művet felsorakoztató lajstromban, amely – a 100-dikként összeírt *A Sz[ent] Bibliában lévő Historiaknak rövid Sommája* kivételével – kizárólag latin nyelvű könyveket tartalmazott. Hrabovszky Hugo Grotius (1583–1645) holland tudóstól és költőtől az *Epistolae* 1687. évi kiadását szerezte be. John Barclay latin nyelvű skót írótól, költőtől (1582–1621) két könyvet olvasott: a *Paranaesist* és az *Argensist* című lovagregényt. Külön említést érdemel a 98. tételként felvett *Stylus vary generis per Ladislaum Hrabovszky conscripius*, ami a művelt, széles látókörű alispán olvasottságára enged következtetni.

A jegyzékből nem derül ki, hogy a 106 mű hány kötetből állt, az összeíró csak három helyen – a *Posthuma memoria Iosephi Eszterházy* című munkánál, egy Luther és Kálvin életéről szóló könyv esetén, valamint a 104. tételszámú könyvnél – tartotta fontosnak megjegyezni, hogy az két példányban került be a könyvtárba. A lajstrom további hiányossága, hogy néhány kivételes esettől eltekintve nem tünteti fel a megjelenési évet. Így egyrészt nem állapítható meg teljes bizonyossággal a könyvleltárban feltüntetett példányokról, hogy azok hányadik edícióhoz tartoztak, közvetve pedig Hrabovszky könyvtárának frissességére, aktualitás iránti fogékonyságára vonatkozó adalékokkal is adós marad. Révai Péter (1568–1622) koronaőr *De Monarchia et Sacra Corona Hungariae*-ja – amely első ízben 1613-ban *De Sacra Corona* címmel jelent meg – lehet szemlé-

letes példa erre: a könyv 1659–1749 között négy kiadást ért meg. Wagner Ferenc írását, az *Universae Phraseologiae latinae*-t 1718 és 1822 között három alkalommal adták közre, éppúgy, mint a jezsuita Dobronoki István *Phrases Latinae in gratiam Ungericae Juventutis olim concinnatae*-ját (1707–1728). Egyik esetben sem tisztázható a Hrabovszky-hagyatékban összeírt példány megjelenési éve.⁵

A könyvek nagy részét Hrabovszky minden bizonnyal már Békés vármegyébe érkezése előtt magáénak vallhatta, egyes darabok feltételezhetően iskolai tanulmányaihoz kötődtek. Ahogy a könyvek Gyulára kerülésének pontos körülménye sem tisztázott, úgy a könyvtár utóéletét is homály fedi. Az 1786. évi inventariumban szereplő vagyontárgyak egy része visszaköszön ugyan abban a leltárban, amit Hrabovszky Krisztina halála után, 1796. február 15-én Gyulán vettek fel, de a körültekintő részletezettséggel felfektetett jegyzék könyvekről nem tesz említést. Hrabovszky László végrendelete, a halálát követő hagyatéki eljárás kapcsolódó irategyüttese vethetne fényt a kérdésre, ám ezek a források nem állnak rendelkezésre.

Békés vármegyei vonatkozásban vitathatatlan módon első helyre kívánkozik a magánkönyvtárak sorában a Hrabovszky-bibliotéka a maga 106 tételével. Kiváló igazolás, összehasonlítási alap lehet ehhez az a Hrabovszky-leltárral egy időben, 1786 májusa és októbere között felvett leltár, amely a nemzetes Jakab György csabai lakos után hátrahagyott ingóságokat vette számba. A jegyzék könyveket nem tüntetett fel, az írásos kultúrát legfeljebb egy íróasztalnak szolgáló fiókos almárium, egy üveg tintatartó, egy bádóg porzó, továbbá „Papirost mecző egy olló, és egy penicillus” megléte feltételezte. Nemcsak helyi, hanem országos szinten is megállta a helyét Hrabovszky László könyvtári hagyatéka. Ékes bizonyíték erre Tóth István György XVIII. századi Vas vármegyei birtokos nemesek könyveire, műveltségére vonatkozó kutatása. Tóth megállapítása szerint az általa vizsgált időszakban és helyen a leggazdagabb könyvtár – kötetszáma és sokoldalú tartalma alapján is – felsőbüki Nagy Dávidé (†1781) volt. A katolikus szellemű Nagy-könyvtár jogi munkákból, tankönyvekből, kétharmad részben vallásos irodalomból állt, a magyar irodalom – Hrabovszkyhoz hasonlóan – gyakorlatilag itt sem képviseltette magát. Az egyedüli lényegbe vágó különbség a két gyűjtemény között a Nagy Dávidnál kiugró nyelvi sokszínűség (latin, magyar, német, francia, olasz, horvát nyelvű munkák megléte) volt, ezzel szemben parallel vonás, hogy az összeírók Nagynál is felsorolták saját műveit, nevezetesen két ünnepi beszédét (panegyricus).⁶

*Hrabovszky László inventariumának (1786) 39., könyveket tartalmazó pontja*⁷

- 1-o Fábry Lexicon.
- 2-o Acta Diaetalia A[nn]i 1764-ti
- 3-o Acta Diaetalia A[nn]i 1741-mi
- 4-o Corpus Iuris Hung[aric]i de A[nn]o 1696-o
- 5-o Hugonis Grotii Epistolae de A[nn]o 1687-mo
- 6-o Divici Xavedrae Idea Principis Christiano Politici.

⁵ SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái. I–XIV.* Bp. Hornyánszky Viktor, 1891–1914. passim; Békés Megye Képviselő-testülete Megyei Levéltára (továbbiakban: BML) IV. A. 3. b. 558/1787.

⁶ BML IV. A. 3. b. 1820/1786; BML IV. A. 1. b. 309/1796.; TÓTH István György: *Mivelhogy magad írást nem tudsz... Az írás térhódítása a művelődésben a kora újkori Magyarországon.* Bp. MTA Történettudományi Intézete, 1996. /Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 17./ 212–215.

⁷ BML IV. A. 3. b. 558/1787.

- 7-o Nicolai Istvánffy de rebus Hungaricis Historia.
 8-o Antonii Bonfiny Historia Hungariae.
 9-o Historia Regum Hungariae A[nn]o Saeculi 17-mi 37-mo
 10-o Historia Hung[ariae] ab A[nn]o Saeculi 17-mi 1-mo
 11-o Mausoleum Regum Hungariae.
 12-o Posthuma memoria Iosephi Eszterházy in duplici Exemplari.
 13-o De Synodo Dioecesana Lib. 13.
 14-o Ioannis Barclai Paranaesis in Sectarios.
 15-o Introductio ad cognitionem Status Politici Universalis.
 16-o Tractatus Iuridicus Canonico Civili Politicus de Interdictis.
 17-o Apophtegmata Illustrium Virorum.
 18-o Samuelis Puffendorffii de officio Homini, & Civis.
 19-o Epistolae Hieronimi.
 20-o Epitomae Historiae Bizantinae.
 21-o Utopia Divaci Bernardini.
 22-o Thomae a Kempis de imitatione Xti
 23-o Eberhardi Bronchorstii de Digestis.
 24-o Celestini Schvandrati, Innocentia vindicata.
 25-o Cinosura Bipartita Universi Iuris Hungarici.
 26-o Stephani Huszti Iuris prudentiae practicae de A[nn]o 1745-o
 27-o Petri de Réva, de Monarchia, & Sacra Corona Hungariae.
 28-o Purpura Pannonica.
 29-o Ioannis Adami Veber Annulus mem.
 30-o Imago Principum Bohaemiae.
 31-o Pax Germanico Schvevica.
 32-o Acta Synodi Dioecesanae Strigoniensis sub Petro Pázmanno.
 33-o Biblia Sacra vulgatae editionis Sixti Quinti.
 34-o Francisci Vagner Phrasologia.
 35-o Historia de vita, & miraculis s[an]cti Ioan: Nepomuceni.
 36-o Titi Livii Patavii Historia ab Urbe Condita Decadis 4-ae Lib[e]rque 1-us
 37-o Cathalogus veterum Poetarum.
 38-o Stanihurstii Historia patientis Christi.
 39-o Florus Danicus.
 40-o Utilitas rei nummariae veteris.
 41-o Tractatus ad Physicam astrorum notitiam.
 42-o Imperatores Ottomannici a capta Constantinopoli.
 43-o Articuli Diaetales A[nn]i 1765-a
 44-o Rubricae, sive synopsis t[ri]t[u]lorum, Capitum, & Articulorum Iuris Hung[ariae]. Ioannis Szegedi.
 45-o Benedicti Carptorii Synopsis Criminalium.
 46-o Ioannis Barclai Argensis.
 47-o Paradisus Animae.
 48-o Synopsis vitae, missionis, &c. Martini Luth[er]i. & Calvin, in 2-bus exemplarib[us].
 49-o Dialogus inter Parochum veterem, & Novitium.
 50-o Ioannis Eusebii Nirenbergici Theo-Politicus.
 51-o Phrases Dobronokianae.
 52-o Itinerarium Athaei ad viam veritatis deducti.
 53-o Computus Ecclesiasticus.
 54-o Somnium Philosophi.
 55-o Lelii Caecilii Firmiani Lactantii Synop.
 56-o M. T. Ciceronis insigniores Sententiae.
 57-o Theatrum Politicum Ambrosii Marliani.

- 58-o Dialogi Physici ex opere Gallico natalis Regnan[tis].
 59-o De recessu a Deo per peccatum, & ad eum reditu per poenitentiam.
 60-o Vita S[an]cti Ioannis Eleemosinarii
 61-o Ethica, & Ius naturae.
 62-o Ars discurrendi Ioannis Andreae Veber.
 63-o M. T. Ciceronis Orationes selectae cum notis.
 64-o Otia Bácsmegyiana.
 65-o Lelii Annei Senecae Epistolae.
 66-o Andr. Alciati Emblemata.
 67-o Cynosura generalis Decreti Reg. Hungariae.
 68-o Appendicula ad Nummos Augustorum, & Caesarum.
 69-o Articuli Novellares.
 70-o Vocabularium utriusque Iuris.
 71-o Aesopi Fabulae.
 72-o Diodori Siculi Lib[er] 1-us
 73-o Vitae Fundatorum Reliquitorum Ordinum.
 74-o Phylosophia a Georg. Potoránszky pro pugnata.
 75-o Opusculum bipartitum Historiae veteris Testamenti.
 76-o Compendium Iuris per Franciscum Baranyai compilatum.
 77-o Stanislai Lubomerszky de vanitate consiliorum.
 78-o Aurelii Cassiodorii Tractatus de amicitia.
 79-o Manuctio ad coelum Ioannis Bona
 80-o Pugna Spiritualis.
 81-o Annus Coronatus Augusti Casimiri Redelii
 82-o Ubi scriptum est?
 83-o Gemmae Latinae Heraclii Turzelini.
 84-o Cultus Festorum Solennium B. Virginis Mariae.
 85-o Martini Kromerii Resp: Sive Status Poloniae.
 86-o Victoriae Marianae.
 87-o Ratio Status futurae vitae.
 88-o Parispapai Dictionarium.
 89-o Studiosus Iovialis.
 90-o Quotidiana pietatis exercitia.
 91-o Ius Fiscii Regii.
 92-o Biblia Hungarica.
 93-o Oratio Funerbralis Iosephi Eszterházy
 94-o Decretum Latino Hungaricum.
 95-o Tractatus Theoretico Practicus de Successione et intextato.
 96-o Tractatus Gabrielis Ioccz.
 97-o Comitologia Hung. Semproniensis
 98-o Stylus vary generis per Ladislaum Hrabovszky Conscriptus.
 99-o Tractatus Raby Samuelis
 100-o A Sz[ent]: Bibliában lévő Historiaknak rövid Sommája.
 101-o Dissertatio de nummis, monetari[o]r[um] veterum Culpa vitiosis.
 102-o Stylus expeditionum Co[m]it[at]us Trensiniensis.
 103-o Formulae commissionum.
 104-o Pomegyris Co[m]it[at]us Albensis in duplici exemplari.
 105-o Novalia novissima de pace Animae.
 106-o Conspectus Equestris ordinis per Europam.